

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT**

**PROGRAMET E KURRIKULËS PËR GJIMNAZIN ME KOHË
TË SHKURTUAR**

FUSHA: GJUHË SHQIPE - LETËRSI

LËNDA: GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI

**PROGRAMI I LËNDËS
GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI
PËR KLASËN E 13-TË**

Koordinator: Natasha Xhafka

Redaktor: Vjola Grillo

Përgjegjës sektori: Marita Hamza

TIRANË, DHJETOR 2010

Programi i lëndës “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, klasa e 13-të, respekton parimet, mbi të cilat janë ndërtuar programet në klasat paraardhëse. Programi realizon misionin e lëndës, në drejtim të pasurimit të përvojave dhe interesave të nxënësve, nëpërmjet përdorimit të gjuhës e të letërsisë. Për këtë, nxënës/it,-et do të *përballen* dhe do të *përdorin* të gjitha format e produkteve të shkruara ose jo, si dhe të produkteve të ndryshme mediatike.

Konceptet dhe njohuritë janë trajtuar duke marrë parasysh nivelet e taksonomisë së Blumit. Në klasën e 10-të zë vend më shumë njohja dhe të kuptuarit, në klasën e 11-të analiza dhe interpretimi i tyre, në klasën e 12-të argumenti e sinteza dhe në klasën e 13-të përgjithësimi dhe vlerësimi. (Kjo nuk pengon ndërthurjen e niveleve). Këtu nënkuptojmë edhe rimarrjen, e cila nuk është riprodhim mekanik, por vendosja e njohurive në një kontekst të ri.

Për realizimin e objektivave të programit, është e domosdoshme të zbatohen teknika dhe strategji të ndryshme, të cilat ndihmojnë në *të kuptuarit* dhe *të ndërtuarit* e teksteve të llojeve të ndryshme.

Teksti letrar dhe joletrar është elementi i domosdoshëm dhe më i rëndësishëm i lëndës “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, pasi nëpërmjet tij do të realizohen gjithë objektivat e programit. Mësimi i gjuhës dhe i letërsisë bëhet, mbi të gjitha, nëpërmjet *rritjes së kompleksitetit të veprave dhe teksteve*, me të cilat do të përballet nxënës/i,-ja. Tekstet janë përzgjedhur në përputhje me zhvillimin emocional dhe mendor të nxënësve në klasa të ndryshme. *Janë pikërisht këto tekste dhe shkalla e vështirësisë së tyre në rritje, të cilat bëjnë që edhe objektiva të njëjtë në formulim me klasën paraardhëse, të trajtohen në nivele dhe mënyra të ndryshme..*

Aftësitë janë parë si *procese* dhe jo si *pika të izoluar njohurish*, madje si procese të hapura, që përplotësohen në çdo tekst. Kjo nënkupton që të gjitha aftësitë që kanë të bëjnë me format e ndryshme të ligjërimit, si: të lexuarit, të shkruarit, të folurit të dëgjuarit, të vështruarit, janë procese, të cilat duhen rimarrë çdo vit në mënyrë që t'i afrohem përvetësimit të plotë dhe përfundimtar të tyre.

E rëndësishme në përvetësimin e aftësive të të lexuarit, të shkruarit, të dëgjuarit, të folurit, të vështruarit është që të kuptohet se: Nxënës/i,-ja duhet të ballafaqohet me sa më shumë materiale që i ngjallin interes dhe i japin një kuptim për botën reale. Zhvillimi i këtyre aftësive arrihen vetëm kur nxënës/i,-ja e ndien se është i/e angazhuar në veprime reale *të të kuptuarit* dhe *të të krijuarit* dhe jo thjesht në imitime apo kopjime mekanike.

Mësimi i gjuhës shqipe dhe i letërsisë realizohet përmes gjithë procesit mësimor-edukativ, në të cilin njohuritë e fituara brenda dhe jashtë shkollës sistemohen dhe përmirësohen, duke rritur shkallën e vështirësisë dhe të përvetësimit të tyre.

1. SYNIMI I LËNDËS

Lënda synon të zhvillojë te nxënës/it,-et:

- Të lexuarit dhe të shkruarit e logjikshëm dhe kritik, për t'i përgatitur ata për të ndërmarrë sfida dhe përgjegjësi gjatë jetës, në të gjitha kontekstet;
- respektin dhe vlerësimin për përdorimin e gjuhës së shkruar dhe të folur në mënyrë të saktë dhe të përshtatshme;

- vetëdijen për vlerat e teksteve letrare dhe joletrare për të pasuruar perceptimet, për të zgjeruar kuptimin e identitetit kulturor dhe për të krijuar përvoja për kënaqësi estetike;
- respektin dhe vlerësimin për përdorimin e gjuhës së shkruar dhe të folur në mënyrë të saktë dhe të përshtatshme.

2. OBJEKTIVA TË PËRGJITHSHËM

Në përfundim të studimit të lëndës “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, nxënës/it,-et duhet:

- Të përforcojnë njohuritë e tyre për gjuhën, letërsinë dhe komunikimin, duke përdorur koncepte të përshtatshme;
- të zhvillojnë të menduarit kritik nëpërmjet shfrytëzimit të mundësive të përditshme për të lexuar, për të shkruar, për të folur, për të vështruar dhe për të dëgjuar tekste të formave të ndryshme letrare, joletrare e mediatike;
- të respektojnë natyrën përsëritëse të artit, si dhe mënyrat e përdorimit të gjuhës në jetën e përditshme, për qëllime dhe audienca të larmishme;
- të familjarizohen me konceptet kryesore të letërsisë, për të vlerësuar domethënien e teksteve, duke u nisur nga kulturat e tyre të përgjithshme, me qëllim ndërtimin e identitetit dhe të kulturës individuale;
- të njihen me vepra të shkrimtarëve - përfaqësues të periudhave të ndryshme të letërsisë shqipe dhe të huaj;
- të përvetësojnë aftësi të qëndrueshme për të analizuar, për të interpretuar, për të vlerësuar dhe për të krijuar tekstet e tyre, për kryerjen e një larmie funksionesh;
- të zbatojnë njohuritë dhe strategjitë e procesit të të lexuarit, për t’u bërë lexues të pavarur e të rrjedhshëm, si dhe për të kuptuar tekste dhe materiale të llojeve të ndryshme;
- të shkruajnë me përqendrim, qartë dhe me organizim të logjikshëm, duke përdorur të dhëna dhe hollësi të mjaftueshme për një sërë audiencash, qëllimesh dhe kontekstesh;
- të pasurojnë shprehitë folëse, shkruese, lexuese në përshtatje me objektin e ligjërit;
- të flasin në mënyrë efektive për audienca, qëllime, situata dhe kontekste të ndryshme;
- të jenë dëgjues aktivë në grupe formale dhe joformale, për të marrë informacion nga shumëllojshmëri burimesh në situata të ndryshme;
- të vlerësojnë dhe të reagojnë ndaj teksteve dhe burimeve të shkruara, jo të shkruara dhe elektronike;
- të interpretojnë informacione të ndryshme për botën në përgjithësi.

3. OBJEKTIVA SIPAS LINJAVE

TË LEXUARIT

Linja: Ndërgjegjësimi fonologjik

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron njohuritë fonologjike të domosdoshme për të lexuar saktë fjalën; i përdor këto njohuri gjatë procesit të të lexuarit të teksteve të ndryshme¹, për të shqiptuar saktë fjalën dhe për ta kuptuar atë.

Linja	Objektiva
Ndërgjegjësimi fonologjik²	Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të praktikojë elementet e shprehësisë tingullore të shqipes (shqiptimi letrar, theksi, intonacioni, organizimet tingullore, imitimet dhe simbolizmi tingullor);- të respektojë strukturën fonetike të fjalës.

Linja: Njohuritë mbi fjalën

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron të kuptuarit e koncepteve mbi fjalën; zbulon kuptimin e fjalës, nëpërmjet hetimit të origjinës së saj, si dhe procesit të analizës fjalëformuese; gjen parashtesat dhe prapashtesat e huaja që u janë bashkëngjitur fjalëve të shqipes; analizon dhe interpreton kuptimet e dyta dhe të figurshme që merr fjala brenda një konteksti. Për të realizuar procesin e analizës strukturore, nxënës/i,-ja përdor tekste të marra nga burime të ndryshme.

Linja	Objektiva
Njohuritë mbi fjalën	Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të interpretojë kuptimet e figurshme të fjalëve si pasuri e shprehjes artistike në një tekst letrar;- të interpretojë shprehësinë e fjalës për sendërtimin e tekstit;- të interpretojë shprehësinë e fjalës për të kuptuar dhe për të shqiptuar ligjërimin letrar të varianteve të gjuhës shqipe;- të vlerësojë kuptimet e figurshme të fjalëve si pasuri e shprehjes artistike në një tekst.

¹ “Tekste të ndryshme” nënkupton tekste letrare dhe joletrare, të shkruara, të folura dhe pamore.

² Objektivat e kësaj linje janë kërkesa të përhershme, për të realizuar drejtshqiptimin e shqipes standarde.

Linja: Rrjedhshmëria

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron konceptin për ritmin, për rrjedhshmërinë (shpejtësi, saktësi, shprehësi dhe kuptimësi) dhe për shqiptimin e fjalëve në tekste të ndryshme; ushtrohet në të lexuarit rrjedhshëm në mënyrë të kuptueshme të teksteve, të marra nga burime të ndryshme.

Linja	Objektiva
Rrjedhshmëria³	Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të lexojë rrjedhshëm (me shpejtësi, saktësi, shprehësi, kuptimësi) dhe me shqiptimin e duhur tekste të ndryshme;- të realizojë leximin shprehës në përshtatje me llojin e tekstit;- të ushtrojë leximin e qëllimshëm e të rrjedhshëm të teksteve të llojeve të ndryshme.

Linja: Strategjitë e të lexuarit

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron strategjitë e të lexuarit, bën identifikimin e veçorive të teksteve, përdor organizuesit grafikë në funksion të procesit të të kuptuarit të tekstit; vlerëson të veçantën e një teksti letrar, si dhe mënyrat në të cilat organizimi strukturor i një teksti mbështet ose kundërshton qëllimin a domethënien e tij; zbulon dhe vlerëson pozicionin e autor/it,-es duke ndjekur rrjedhën logjike të argumenteve.

Linja	Objektiva
Strategjitë e të lexuarit	Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të zbatojë strategji të të lexuarit, që janë efektive për të kuptuar tekste të ndryshme;- të bëjë pyetje sintetizuese e vlerësuese para, gjatë dhe pas leximit të tekstit;- t'u përgjigjet pyetjeve sintetizuese e vlerësuese në mënyrë logjike para, gjatë dhe pas leximit të tekstit;- të përdorë parafrazimin dhe aftësitë organizuese për të parafrazuar informacionin e marrë nga tekste të llojeve të ndryshme, në një linjë të logjikshme, duke ruajtur qëllimin e autorit/autore;- të zbulojë tipare të përbashkëta dhe dalluese ndërmjet teksteve të ndryshme në lidhje me: personazhet, temën, problemzgjdhjen, lidhjen e ndërmjetme dhe relacione të tjera;- të ndjekë rrjedhën dhe lidhjen logjike të argumenteve për të zbuluar pozicionin e autorit në një tekst bindës;- të vlerësojë të veçantën e një teksti letrar si i tillë;- të vlerësojë mënyrat, në të cilat organizimi strukturor i një teksti (p.sh.: sekuenca, problemzgjdhja, krahasimi, përshkrimi, lidhja e

³ Objektivat e kësaj linje janë të përhershëm për të realizuar të lexuarit e kuptimshëm.

	<p>ndërmjetme etj.), mbështet ose kundërshton qëllimin a domethënien e tij;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të vlerësojë stilin e autorit në tekste të ndryshme; - të vlerësojë efektivitetin e teknikave, që autori përdor për të mbështetur pozicionin e tij.
--	--

Linja: Pasurimi i fjalorit

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja përdor materiale udhëzuese dhe hulumton fjalët e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin; shfrytëzon, për qëllime vetjake, përdorime të gjuhës së figurshme të teksteve letrare, si dhe ndërton fjalorin e një teksti letrar sipas modeleve të fushave të ndryshme të studimit; vlerëson figurshmërinë e përdorur në tekste të ndryshme, përmes burimeve gjuhësore të shprehësisë, si dhe vlerëson pasurinë shprehëse të gjuhës shqipe nëpërmjet dukurive gjuhësore.

Linja	Objektiva
Pasurimi i fjalorit	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë udhëzues (p.sh.: fjalorë, enciklopedi, internet etj.), që janë të përshtatshëm për të pasuruar fjalorin në fusha të ndryshme; - të analizojë figurshmërinë e përdorur në tekste të ndryshme, përmes burimeve gjuhësore të shprehësisë (fonetike, morfologjike, leksikologjike, sintaksore), për të pasuruar fjalorin; - të shfrytëzojë përdorime të gjuhës së figurshme nga tekste të ndryshme dhe vepra letrare; - të ndërtojë fjalorin e një teksti letrar, duke përdorur modele fjalorësh të fushave të ndryshme studimi; - të vlerësojë figurshmërinë e përdorur në tekste të ndryshme, përmes burimeve gjuhësore të shprehësisë.

Linja: Aftësitë e të kuptuarit të tekstit dhe reflektimi ndaj tij

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron njohuritë dhe aftësitë për të kuptuar tekstin; zbulon përmasa kuptimore të caktuara, si: parateksti, interteksti dhe hiperteksti, duke vendosur në plan krahasues tekste të ndryshme letrare; zbulon tonin dhe atmosferën e veprës nëpërmjet fjalëve të përzgjedhura nga autor/i,-ja, si dhe të veçantat e të përbashkëtat mes teksteve të traditës dhe atyre bashkëkohore, duke i krahasuar ato; interpreton një vepër në drejtim të arritjes artistike, gjuhësore, filozofike, shoqërore e psikologjike.

Për të zhvilluar aftësitë e të kuptuarit të tekstit, ai/ajo përdor tekste të marra nga burime të llojeve të ndryshme.

Linja	Objektiva
Aftësitë e të kuptuarit të tekstit dhe reflektimi ndaj tij	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të analizojë se si teksti pasqyron artistikisht marrëdhënie historiko-shoqërore të një periudhe kohore të caktuar; - të analizojë, në plan krahasues, tekste të ndryshme për të zbuluar përmasa kuptimore të caktuara mes tyre (parateksti, interteksti dhe hiperteksti); - të analizojë përdorimin e referencave të besueshme brenda një teksti; - të rindërtojë tekstin sipas një këndvështrimi vetjak, duke e pasuruar materialin me përvojën e tij/saj jetësore dhe kulturore⁴; - të analizojë qëndrimin e autorit ndaj “lëndës” që trajton, dhe ndaj lexuesit të cilit i drejtohet (përmes një veprë të plotë apo jo të tillë); - të analizojë se si përdorimi i fjalëve të autor/it,-es krijon tonin dhe atmosferën e përgjithshme të veprës; - të interpretojë një vepër në drejtim të arritjes artistike, gjuhësore, filozofike, shoqërore e psikologjike; - të analizojë tipare të përbashkëta dhe dalluese midis një teksti të traditës letrare dhe një shkrimi bashkëkohor, duke i vendosur në marrëdhënie krahasuese; - të interpretojë thelbin e gjuhës së figurshme që ndikon tek emocionet dhe perceptimi i mesazhit autorial në tekste të gjinive të ndryshme; - të vlerësojë gjuhën e figurshme të një teksti përmes analizës.

Linja: Kërkimi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë e domosdoshme për të realizuar punën kërkimore; përzgjedh burime të ndryshme informacioni, të përshtatshme për kërkime, si dhe përdor informacionin për të mbajtur qëndrim ndaj një çështjeje të caktuar; vlerëson dokumentet publike për logjikën, argumentet, paraqitjen e shqetësimeve të audiencës dhe për mënyrën se si ia shtojnë interesin lexuesit; arrin të krahasojë dy vepra, që janë të së njëjtës gjini, që kanë të njëjtën formë ligjërimi dhe që trajtojnë të njëjtat tema, për të treguar se si autorët nxjerrin përfundime të njëjta ose të ndryshme. Për të bërë kërkimin, ai/a jo përdor burime të ndryshme informacioni.

Linja	Objektiva
Kërkimi	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë informacionin e marrë nga burime të ndryshme për një

⁴ Ndërtimi dhe rindërtimi përbëjnë një aktivitet të mirëfilltë individual, sepse leximi ndryshon në varësi të individit, pra “lexohet” individualisht edhe ajo që nuk është shkruar, që autori ka lënë pa thënë, por që merr jetë nga përvoja jonë artistike dhe jetësore.

	<p>çështje të caktuar, për të ndërtuar një argument, për të nxjerrë përfundime ose për të mbajtur një qëndrim;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të paraqesë punë me shkrim dhe me gojë, të cilat përmbledhin materiale të ndryshme; - të nxjerrë përfundime me shkrim dhe me gojë, duke u bazuar në të dhënat e marra nga tekste të ndryshme; - të krahasojë dy vepra, që janë të së njëjtës gjini, që kanë të njëjtën formë ligjërimi dhe që trajtojnë të njëjtat tema, për të treguar se si autorët nxjerrin përfundime të njëjta ose të ndryshme; - të vlerësojë cilësinë e informacionit të përzgjedhur nga autor/i,-ja i/e tekstit; - të vlerësojë rrjedhën logjike dhe vlefshmërinë e argumenteve në dokumente publike; - të vlerësojë shkallën në të cilën këto dokumente paraqesin shqetësimet e lexuesve; - të vlerësojë mënyrën si paraqiten dhe shtojnë interesin këto dokumente, në audienca të ndryshme; - të krijojë materiale për një portofol (dosje) që tregon një drejtim të caktuar karriere.
--	--

TË SHKRUARIT

Linja: Shkrimi si proces

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron proceset e shkrimit; realizon hapat e përcaktuar dhe të domosdoshëm për këtë proces; përdor strategji të ndryshme për të planifikuar shkrimin e tij/saj, vlerëson cilësinë e një informacioni për ta përdorur më pas në shkrimin e tij/saj, si dhe reflekton ndaj shkrimit duke vendosur objektiva për përmirësim. Procesi i të shkruarit realizohet në shkrime të llojeve të ndryshme.

Linja	Objektiva
Shkrimi si proces	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë strategji të larmishme për të planifikuar shkrimin e tij/saj; - të përfshihet në të gjithë hapat e procesit të të shkruarit (parashkrimi, shkrimi, rishikimi, dorëzimi), duke shkruar përditë e për një kohë të gjatë; - të reflektojë ndaj shkrimit të tij/saj, duke vendosur objektiva për përmirësim; - të redaktojë shkrimin duke përmirësuar stilin, këndvështrimin, organizimin, rrjedhën logjike dhe qartësinë e mendimit; - të përdorë (të shfrytëzojë) mendimet dhe sugjerimet e të tjerëve për të redaktuar përmbajtjen dhe organizimin e pjesës së shkruar; - të përdorë elementet e sistemit të vlerësimit (ideja kryesore,

	<p>nënidetë, organizimi, drejtshkrimi, fjalori, saktësia gramatikore, referencat) për shkrimin e tij/saj dhe të tjerëve;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të vlerësojë cilësinë e një informacioni për ta përdorur më pas në shkrimin e tij/saj.
--	---

Linja: Shkrimi si produkt

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron të kuptuarit e konceptit të shkrimit përfundimtar si produkt që lexohet nga një audiencë e gjerë; përdor elementet e domosdoshme për të përfunduar një shkrim: skicon/harton ide, shkruan paragrafë, hyrje dhe mbyllje, duke përdorur stil vetjak dhe duke zbatuar kriteret gramatikore e drejtshkrimore për një produkt cilësor. Për të realizuar këto, nxënës/i,-ja ushtrohet në veprimtari praktike dhe paraqet produkte të shkrimeve të ndryshme.

Linja	Objektiva
Shkrimi si produkt	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të skicojë një ide kryesore duke e mbrojtur atë me nënide dhe me organizim të mirë të formës; - të përdorë grafikë të përshtatshëm për të mbështetur idenë kryesore; - të shkruajë tekste me disa paragrafë, duke zhvilluar një ide kryesore; - të shkruajë fjali të thjeshta dhe të përbëra për të shprehur mendime të caktuara; - të zgjedhë fjalët dhe format gjuhësore për të shprehur ngjyime emocionale personale etj.; - të përdorë pjesë të ndryshme të ligjëratës, të cilat krijojnë imazhe të gjalla në mendjen e lexuesit; - të përdorë struktura, të tilla si: kronologjia, sekuenca, titujt, nëntitujt etj. në shkrimin e tij/saj; - të përdorë drejt lidhëzat dhe fjalët lidhëse në tekste të ndryshme; - të përdorë gjuhë të saktë, detaje, përshkrime, shembuj; - të shkruajë një studim kërkimor që sintetizon dhe citon të dhëna, duke përdorur informacione të marra për të mbështetur shkrimin e tij/saj; - të përdorë stil vetjak për të tërhequr vëmendjen e audiencës; - të vlerësojë tekste të publikuara për origjinalitetin dhe besueshmërinë e tyre; - të zgjedhë pjesë të shkruara nga dosja individuale për të prezantuar arritjet e tij/saj në zhanre të ndryshme.

Linja: Format e shkrimit, audienca dhe qëllimet

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë për të shkruar në forma të ndryshme, për një shumëllojshmëri audiencash dhe qëllimesh. Krahas shkrimit të eseve, ai/ajo shkruan tekste vlerësuese, si dhe bën shkrime të tjera për nevoja vetjake, duke zbatuar kriteret e domosdoshme për çdo formë shkrimi.

Linja	Objektiva
Format e shkrimit, audienca dhe qëllimet	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none">- Të shkruajë tekste përshkruese për qëllime dhe audienca të ndryshme;- të shkruajë tekste shpjeguese për qëllime dhe audienca të ndryshme;- të shkruajë tekste bindëse/argumentuese për qëllime dhe audienca të ndryshme;- të shkruajë tekste informative, si CV - aplikim për punë;- të shkruajë parafrazime të teksteve për qëllime dhe audienca të ndryshme;- të shkruajë tekste vlerësuese (kritike);- të bëjë ripunimin e një eseje;- të shkruajë lloje të ndryshme tekstesh, të cilat:<ul style="list-style-type: none">▪ Zhvillojnë një ide,▪ kanë një organizim strukturor të përshtatshëm me qëllimin, audiencën dhe kontekstin,▪ përfshijnë informacione të rëndësishme, duke përjashtuar informacionet më pak të rëndësishme,▪ bëjnë përmbledhje me një rrjedhë logjike,▪ mbështesin gjykimet me të dhëna të përshtatshme e thelbësore, si dhe me detaje të përzgjedhura,▪ paraqesin përfundime logjike;- të zbatojë të gjitha aktet ligjore/nënligjore të së drejtës së autorit/autores ndaj informacionit të përdorur në punët me shkrim;- të interpretojë efektin e përgjithshëm të veprës të lexuesi;- të përdorë stilin vetjak për të mbështetur qëllimin dhe për të përfshirë audiencën në shkrimin e tij/saj;- të vlerësojë si ndikojnë mbi audiencën elemente, të tilla si: stili, mjetet letrare, përzgjedhja e fjalëve, toni, përmbajta e këndvështrimi.

Linja: Drejtshkrimi dhe pikësimi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron rregullat e drejtshkrimit, të pikësimit dhe të njohurive të gjuhës standarde shqipe; i përdor këto njohuri në shkrimet e tij si dhe në

procesin e redaktimit; përdor materiale të ndryshme burimore që e ndihmojnë gjatë procesit.

Linja	Objektiva
Drejtshkrimi dhe pikësimi	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë rregullat drejtshkrimore të gjuhës standarde në të gjitha shkrimet e tij/saj; - të përdorë njohuri të gjuhës standarde për të redaktuar shkrimin vetjak dhe të të tjerëve; - të përdorë rregullat e pikësimit të gjuhës standarde në të gjitha shkrimet e tij/saj; - të përdorë njohuri të pikësimit të gjuhës standarde për të redaktuar shkrimin vetjak dhe të të tjerëve; - të përdorë shumëllojshmëri materialesh burimore, të tilla si: fjalorë shpjegues, sinonimikë, enciklopedikë, terminologjikë, libër gramatike, internet etj., për të qortuar punët me shkrim; - të përdorë lidhëzat dhe fjalët lidhëse për të përforcuar zhvillimin logjik.

TË FOLURIT

Linja: Diskutimi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë për të marrë role të ndryshme në një diskutim, si p.sh., të moderatorit, si dhe role drejtuese në projekte e forume; modifikon një pozicion të caktuar në diskutimet në grupe dhe vlerëson përfundimet e një diskutimi; merr nismën të ndryshojë rrjedhën e një diskutimi, duke parashtruar argumente me një përmbajtje të ngjeshur dhe brenda kohës së përcaktuar.

Linja	Objektiva
Diskutimi	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të mbajë një qëndrim të caktuar ndaj një diskutimi në grup; - të luajë role të ndryshme në një diskutim: rolin e moderatorit, rolin e drejtuesit, rolin e dëgjuesit etj.; - të modifikojë një pozicion në diskutime që realizohen në grupe të vogla ose të mëdha; - të paraqesë alternativën personale mbi çështjen a tekstin e caktuar; - të marrë role drejtuese në projekte dhe në forume; - të marrë nismën të ndryshojë rrjedhën e një diskutimi; - të përdorë përmbajtje të përshtatshme për qëllime, audienca, situata dhe kontekste të caktuara; - të respektojë kërkesën për një përmbajtje të ngjeshur duke marrë parasysh faktorin kohë; - të parashtrorë argumentin përmes një përmbajtjeje të ngjeshur,

	<p>duke respektuar faktorin kohë;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të shprehë një mesazh logjik; - të marrë parasysh rolin e audiencës, të qëllimit, të situatës dhe të kontekstit në një diskutim; - të shfrytëzojë pasurinë leksikore e semantike për të shprehur saktë mendimet e tij/saj në diskutime në grupe të vogla e të mëdha; - të vlerësojë përfundimet e një diskutimi.
--	---

Linja: Hetimi dhe kontributi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë për të hetuar informacionin dhe për të kontribuar në diskutime që bëhen në grupe të vogla dhe të mëdha; bën pyetje dhe i përgjigjet audiencës, merr pjesë aktive dhe zgjeron diskutimet duke i pasuruar dhe duke i ilustruar me mendime vetjake; jep udhëzime, përdor saktë elementet verbale dhe joverbale në komunikimin gojor, si dhe vlerëson në mënyrë kritike qëndrimin ose këndvështrimin e autorit; vlerëson dhe modifikon punën në grup. Për të hetuar e kontribuar në diskutime, nxënës/i,-ja ushtrohet në veprimtari praktike për tema të fushave të ndryshme.

Linja	Objektiva
Hetimi dhe kontributi	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - T'u përgjigjet pyetjeve të audiencës, duke dhënë sqarime, ilustrime, përkufizime dhe plotësime; - të marrë pjesë në mënyrë aktive në diskutime të llojeve të ndryshme për të ndarë me të tjerët mendimet e tij/saj; - të japë udhëzime për të kryer detyra specifike, për t'iu përgjigjur pyetjeve ose për të zgjidhur probleme; - të modifikojë punën në grup; - të zgjerojë diskutimet, duke i pasuruar dhe duke i ilustruar me mendime vetjake; - të parafranojë komente të prezantuara me gojë nga të tjerët, për të sqaruar këndvështrimin e tyre; - të përdorë saktë elementet verbale dhe joverbale në komunikimin gojor; - të marrë parasysh faktorët (organizimi, stili, mjetet letrare, përzgjedhja e fjalëve, toni, përmbajtja, këndvështrimi etj.), që ndikojnë në ndërtimin e mesazhit të tij/saj; - të zotërojnë aftësitë e domosdoshme për të prezantuar mesazhin; - të përdorë elemente të gjuhës së gjesteve, të domosdoshme për të prezantuar mesazhin; - të vlerësojë praninë dhe rolin e varianteve letrare: toskërisht,

	<p>gegërisht dhe arbërisht, në një tekst letrar;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të vlerësojë punën në grup; - të vlerësojë në mënyrë kritike qëndrimin ose këndvështrimin e autorit.
--	--

Linja: Zgjedhja e fjalëve

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë e përzgjedhjes së fjalëve të përshtatshme për të sqaruar idetë në një komunikim gojor; përmirëson zgjedhjen e fjalëve, duke përdorur mjetet retorike.

Linja	Objektiva
Zgjedhja e fjalëve	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të zgjedhë fjalët e duhura për të ruajtur tonin e përshtatshëm në diskutime e prezantime me gojë; - të zgjedhë fjalët e duhura për të shprehur idetë në diskutime e prezantime me gojë; - të përmirësojë zgjedhjen e fjalëve, duke përdorur mjetet retorike.

Linja: Prezantimi me gojë

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë e domosdoshme për të realizuar një prezantim gojor; përdor strategjitë efektive për të përcjellë një mesazh gojor duke respektuar faktorin kohë; redakton skicime/hartime të fjalimeve dhe përpunon prezantimin gojor për të orientuar audiencën, si dhe vlerëson prezantimin e tij/saj gojor për ta përmirësuar atë.

Linja	Objektiva
Prezantimi me gojë	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të prezantojë, në mënyrë individuale, në grup për një çështje/temë të caktuar, që lidhet me konceptet dhe temat e trajtuara në tekstet e lexuara; - të përdorë shumëllojshmëri strategjish organizative (tabela, diagrame, grafikë etj.); - të demonstrojë strategji efektive të përcjelljes së mesazhit gojor (organizimi, gjuha e gjesteve, fjalori i përshtatshëm); - të respektojë faktorin kohë në prezantimet me gojë; - të përpunojë prezantimin gojor për të orientuar drejt audiencën; - të redaktojë drafte⁵ të fjalimeve në mënyrë të pavarur dhe në grupe; - të vlerësojë prezantimin e tij/saj gojor për ta përmirësuar atë.

⁵ "Draft" - teksti jo në variantin përfundimtar, shkrimi paraprak i një teksti.

TË DËGJUARIT

Linja: Të dëgjuarit e qëllimshëm

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë e domosdoshme për të dëgjuarit e qëllimshëm; përqendrohet te folësi, për të identifikuar të dhënat kyç të një teksti të dëgjuar; dallon retorikat gojore bindëse nga ato emotive. Për të realizuar këto, nxënës/i,-ja merr pjesë në veprimtari praktike, ku dëgjon për tema të fushave të ndryshme.

Linja	Objektiva
Të dëgjuarit e qëllimshëm	Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të mbajë shënime të tilla që demonstrojnë të dëgjuarit e qëllimshëm;- të bëjë pyetje të përshtatshme që demonstrojnë të dëgjuarit e qëllimshëm;- të identifikojë të dhënat kyç të një teksti të dëgjuar;- të bëjë dallimin ndërmjet retorikave gojore bindëse dhe emotive;- të zbulojë kuptimin e fjalëve të reja nëpërmjet kontekstit në komunikimet gojore;- të tregojë se si zgjedhja e fjalëve dhe e gjesteve zbulojnë qëllimin e folësit.

Linja: Të dëgjuarit për të reflektuar

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë për të reflektuar ndaj informacionit të dëgjuar; rikujton përmbajtjen e informacionit të dëgjuar, si dhe analizon mënyrën në të cilën stili dhe struktura e një fjalie ose ligjërate mbështet a kundërshton domethënien ose qëllimin e saj; reflekton mbi informacione të llojeve dhe fushave të ndryshme, si dhe përgjigjet në mënyrë të përshtatshme në një debat.

Linja	Objektiva
Të dëgjuarit për të reflektuar	Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të parafranojë informacionin e prezantuar me gojë nga të tjerët;- të përmbledhë informacionin e prezantuar me gojë nga të tjerët;- të përgjigjet në mënyrë të përshtatshme në një debat;- të zbatojë përmbajtjen e një informacioni të dëgjuar;- të vlerësojë përmbajtjen dhe mënyrën e prezantimit gojor;- të vlerësojë besueshmërinë e folësit.

TË VËSHTRUARIT

Linja: Ndërtimi i domethënies/kuptimit nga forma të ndryshme mediatike

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron të kuptuarit e elementeve përbërëse të një mesazhi pamor dhe gojor; i përdor këto njohuri për të shpjeguar mënyrën se si fjalët, tingujt dhe imazhet përcjellin një mesazh, si dhe për të vlerësuar mesazhet mediatike si përfaqësime të realiteteve sociale dhe kulturore, që ndryshojnë në periudha dhe në vende të ndryshme; krahason forma të ndryshme mediatike për të zbuluar anë të përbashkëta dhe dalluese për mënyrën e trajtimit të temave të njëjta.

Linja	Objektiva
Ndërtimi i domethënies/kuptimit nga forma të ndryshme mediatike	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none">- Të zgjedhë format mediatike të përshtatshme për qëllimin e lexuesit;- të zbulojë anë të përbashkëta dhe dalluese për mënyrën si forma të ndryshme mediatike (gazeta, radioja, televizioni, interneti etj.) shtjellojnë tema të njëjta;- të analizojë mënyrën se si fjalët, tingujt dhe imazhet përcjellin një mesazh;- të analizojë aspekte të tekstit të shtypur dhe elektronik që mbështesin këndvështrimin, qëndrimin ose opinionin e autorit;- të analizojë përdorimin e fjalëve, tingujve e imazheve statike dhe të lëvizshme, në mesazhe të ndryshme mediatike, për qëllime të ndryshme;- të vlerësojë si një produkt mediatik shpreh vlerën e kulturës që e prodhon;- të vlerësojë se mesazhet mediatike janë përfaqësime të realiteteve sociale që ndryshojnë në periudha dhe në vende të ndryshme.

Linja: Mesazhet pamore dhe verbale

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron të kuptuarit e teknikave pamore në një mesazh mediatik; identifikon dhe analizon media të ndryshme për stereotipe të ndryshme nëpërmjet teknikave pamore të mësuara.

Linja	Objektiva
Mesazhet pamore dhe verbale	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none">- Të analizojë teknikat pamore (ngjyra, zmadhim/zvogëlimi, këndvështrimi, përzgjedhja e detajeve) në mesazhe të ndryshme mediatike, të përdorura për një audiencë të caktuar;- të zbulojë të përbashkëta dhe të veçanta të tri ose më shumë

	<p>burimeve mediatike që ndikojnë te mesazhi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të analizojë përparësitë dhe mangësitë e reklamimit pamor dhe gojor; - të analizojë kuptimet që fshihen pas imazheve mediatike; - të gjejë veçori të përbashkëta dhe dalluese midis formave të ndryshme mediatike, p.sh., filmi dhe versioni i tij në libër; - të vlerësojë efektivitetin e teknikave pamore në një mesazh mediatik, të përdorura për një audiencë të caktuar; - të vlerësojë besueshmërinë e përmbajtjes së mesazheve të ndryshme mediatike; - të krijojë rubrika vlerësimi për të gjykuar efektivitetin e mesazheve gojore dhe pamore.
--	---

Linja: Informimi nga mediat e ndryshme

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë e përdorimit të burimeve të ndryshme mediatike për t'u informuar për qëllime të caktuara; identifikon format, teknikat dhe teknologjitë e përdorura në mesazhe; identifikon ndikimet politike e kulturore, ekonomike e sociale dhe diskuton rreth tyre.

Linja	Objektiva
Informimi nga mediat e ndryshme	<p>Në përfundim të klasës së 13-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të identifikojë format, teknikat dhe teknologjitë e përdorura në mesazhe dhe në paraqitje të ndryshme mediatike; - të krijojë prezantime mediatike dhe raporte të shkruara që përdorin burime multimediatike me imazhe, grafikë, muzikë, efekte tingujsh, të cilat paraqesin një këndvështrim të veçantë mbi çështjen; - të analizojë përmbajtjen e mesazheve mediatike në lidhje me efektin emocional që ka te vështruesi; - të diskutojë për ndikimet politike dhe kulturore, ekonomike dhe sociale në media të ndryshme; - të vlerësojë forma të ndryshme mediatike, si p.sh.: televizionin, videon, lojërat, muzikën dhe filmin për të kuptuar përshtatshmërinë e mesazhit me audiencën, qëllimin e kontekstin; - të vlerësojë shpejtësinë, besueshmërinë dhe tipare të tjera multimediale në përthithjen e mesazhit mediatik.

4. TABELA E KËRKESAVE TË GJUHËS SHQIPE DHE LETËRSISË NDAJ LËNDËVE TË TJERA

Gjuhë shqipe dhe letërsi	Matematikë
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja duhet: - Të përdorë tabela, grafikë dhe diagrame të thjeshta rrethore dhe në shtylla për të prezantuar dhe për të interpretuar informacione të ndryshme me shkrim dhe me gojë.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Art pamor
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja duhet: - Të interpretojë karakteristikat e veprave të artit pamor në periudha të ndryshme kohore dhe në kontekste të ndryshme kulturore; - të përdorë elementet dhe parimet e artit pamor për të shprehur emocionet e marra nga një tekst; - të zbulojë shenjat artistike.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Gjuhë e huaj
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja duhet: - Të përdorë leksikun e gjuhës së huaj për të shpjeguar etimologjinë e fjalëve me prejardhje të huaj; - të përdorë leksikun e fjalëve të gjuhës shqipe për të shpjeguar kuptimin e fjalëve të huaja.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Teknologji
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja duhet: - Të shkruajë në <i>Word</i> tekste të llojeve të ndryshme; - të përdorë programin <i>Power Point</i> për të bërë prezantime të ndryshme; - të përdorë internetin për të nxjerrë informacione të ndryshme; - të ndërtojë tabela, grafikë, diagrame të thjeshta për të përpunuar e për të prezantuar informacione të ndryshme; - të përdorë mjete të ndryshme elektronike, si: kompjuter, magnetofon, diktofon, video për qëllime të ndryshme.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Muzikë
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja duhet: - Të interpretojë vepra të ndryshme muzikore të periudhave të ndryshme kohore; - të zbulojë vlerat e artit muzikor; - të vlerësojë efektet muzikore në një film a dokumentar, si mjete që ndihmojnë për të kuptuar domethënien e filmit a dokumentarit.

5. KËRKESA PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Objektivat

Objektivat e programit janë për të gjithë nxënës/it,-et dhe janë detyrim për përdoruesit e programit. Kjo do të thotë që të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia që të nxënë atë që përshkruhet tek objektivat.

Lënda “Gjuhë shqipe dhe letërsi”

P.sh., objektivi: *“Të vlerësojë si ndikojnë mbi audiencën elemente, si: stili, mjetet letrare, përzgjedhja e fjalëve, toni, përmbajtja e këndvështrimit”*, do të thotë që të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia të ushtrohen në konceptin e stilit, mjeteve letrare, përzgjedhjen e fjalëve, tonit, përmbajtjes, këndvështrimit; do të thotë që të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia të ushtrohen në zbulimin dhe shpjegimin e tyre në tekste të ndryshme; do të thotë që të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia të ushtrohen të vlerësojnë si ndikojnë këto elemente mbi audiencën. Nëse një mësues/e nuk e bën këtë, nuk ka zbatuar programin lëndor.

Një objektiv përmbushet në nivele të ndryshme nga nxënës të ndryshëm.

Mësues/i,-ja dhe autorët e materialeve mësimore duhet të mbulojnë gjithë gamën e niveleve të nxënësve.

P.sh., objektivi: *“Të shkruajë lloje të ndryshme tekstesh”*, kërkon nga nxënës/it,-et:

- Të zhvillojnë një ide;
- të kenë një organizim strukturor të përshtatshëm me qëllimin, audiencën dhe kontekstin;
- të përfshijnë informacionin e rëndësishëm, duke përjashtuar informacionet më pak të rëndësishme;
- të bëjnë përmbledhje me një rrjedhë logjike;
- të mbështesin gjykimet me evidencë të përshtatshme e thelbësore, si dhe me detaje të përzgjedhura;
- të paraqesin konkluzione të logjikshme.

Të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia që të ushtrohen në shkrimin e teksteve, por jo për të gjithë do të mëtohet i njëjti nivel realizimi.

Një nga nivelet e arritjes së këtij objektivi është zbatimi i të gjithë hapave të domosdoshëm për shkrimin e një teksti. Një nivel më i lartë se ky, është cilësia e trajtimit të secilit nga hapat e lartpërmendur. Nëse të gjithë hapat do të zhvilloheshin sipas kërkesave të mësuara, atëherë do të kishim përmbushjen e këtij objektivi në një nivel të lartë.

Realizimi i objektivave në tema, njësi dhe renditja e tyre është zgjedhje e lirë e zbatuesit të programit.

Objektivat e programit duhet të jenë të konkretizuar në tekste letrare dhe joletrare, të shkruara dhe jo të shkruara, të përshtatshme për moshën e nxënës/it,-es.

Gjatë vitit shkollor, nxënës/i,-ja është i/e detyruar të lexojë 4-5 libra (vepra letrare ose joletrare, shqiptare dhe të huaja, të periudhave të ndryshme), krahas pjesëve që janë në përbërje të tekstit të gjuhës shqipe dhe letërsisë.

Pjesët përbërëse të tekstit të gjuhës shqipe dhe letërsisë duhet të jenë të përshtatshme për moshën dhe me gjatësi jo më shumë se tri faqe.

Sqarime mbi llojet e teksteve

Në përmbajtjen e programit përdoren termat: *tekst tregimtar, tekst poetik, tekst dramatik, tekst bindës/argumentues, tekst përshkrues, tekst shpjegues dhe tekst informativ*, të cilët konkretisht do të nënkuptojnë:

- Tekstin tregimtar që tregon një ngjarje/histori të organizuar në prozë. Llojet e teksteve tregimtare mund të jenë imagjinare, të vërteta ose një kombinim i të dyjave, si p.sh.: tregime, fragmente romani, fragmente novele etj.
- Tekstin poetik që shpreh ndjenjat, mendimet, reflektimet etj. Llojet e teksteve poetike janë epike dhe lirike.
- Tekstin dramatik, në tri format e realizimit të tij: tragjedi, komedi, dramë.
- Tekstin bindës/argumentues që prezanton një argument dhe e mbron ose e kundërshton atë me të dhëna bindëse. Llojet e teksteve bindëse/argumentuese mund të jenë të tipit ese.
- Tekstin përshkrues që përshkruan një person, vend, kujtim, përvojë a objekt. Llojet e teksteve përshkruese mund të jenë të tipit ese.
- Tekstin shpjegues që shpjegon dukuri, çështje a tema të ndryshme. Llojet e teksteve shpjeguese mund të jenë: ese, receta, artikuj, dokumente qeveritare etj.
- Tekstin informativ që prezanton të dhënat e nevojshme mbi një çështje a temë të caktuar. Llojet e teksteve informative mund të jenë: memorandume, shënime, letra të llojeve të ndryshme, raportime, manuale etj.

Në klasën e 13-të do të punohet me tekste përshkruese (ese), tekste shpjeguese (ese), tekste bindëse/argumentuese (ese), tekste informative (aplikime për punë e për shkollë, letër zyrtare), tekste tregimtare (tregime, fragmente romani/novele), tekste poetike dhe tekste dramatike që u përkasin drejtimeve të ndryshme letrare. Pjesët duhet të jenë të përshtatshme për moshën e nxënësve dhe të përfshijnë veprat e shquara të letërsisë shqiptare (60%) dhe botërore (40%).

Kritere për përzgjedhjen e fragmenteve dhe veprave të detyruara

- Fragmentet e përdorura në tekstin e nxënës/it,-es "Gjuhë shqipe dhe letërsi" duhet të realizohen në jo më pak se 3 orë secili. Përveç kritereve të përzgjedhjes së fragmentit, ai duhet të përmbushë objektiva të ndryshëm për të lexuarit, të shkruarit, të folurit, të dëgjuarit dhe të vështruarit.
- Përdoruesit e programit janë të lirë të zgjedhin nga lista rekomanduese. Pjesët e përzgjedhura duhet të trajtohen në tekstin e nxënës/it,-es, duke respektuar parimin gjinor, si dhe duke filluar nga krijimtaria e periudhës më të hershme.
- Veprat e përzgjedhura si të detyruara për t'u trajtuar të plota, duhet të realizohen në jo më pak se 6-7 orë secila. Edhe këto vepra, përveç kritereve të përzgjedhjes, duhet të përmbushin objektiva të ndryshëm për të lexuarit, për të shkruarit, për të folurit, për të dëgjuarit dhe për të vështruarit.

- Përzgjedhja e veprave duhet të bëhet duke respektuar parimin gjinor, si dhe duke filluar nga krijimtaria e periudhës më të hershme. Ato nuk duhet t'i përkasin së njëjtës periudhë letrare.
- Është e detyrueshme që vepra e përzgjedhur të lexohet e plotë.
- Përdoruesit e programit duhet të pasqyrojnë në tekstin e nxënës/it,-es të gjitha veprimtaritë e domosdoshme për trajtimin e plotë të veprës.
- Tërësia e veprave dhe e fragmenteve të planifikuara në tekstin e nxënës/it,-es duhet të përmbushë të gjithë objektivat e programit.

Rekomandime

Për të përmbushur objektivat e lëndës, përdoruesit e programit mund të përzgjedhin vepra dhe pjesë nga autorët e mëposhtëm të letërsisë shqipe dhe botërore, të periudhave të ndryshme.

Teksti poetik

Anonim “Epi i Gilgameshit”; Homeri “Iliada”; Virgjili “Eneida”; “Këngë të epikës legjendare shqiptare”; Lirika antike: Safo, Anakreonti, Katuli; Këngë lirike popullore; Dante Aligeri “Komedia hyjnore”; Petrarka “Sonete”; Pjetër Bogdani “Çeta e profetëve”; Pjetër Budi “Poezi”; Jeronim de Rada “Këngët e Milosaos”; Zef Serembe “Lirika”; J.V.Gëte "Balada"; Bajron “Çajld Harold”; Naim Frashëri “Lulet e verës”; Ndre Mjeda “Andrra e jetës”; Asdreni “Lirika”; Gjergj Fishta “Lirika atdhetare”; A. Z Çajupi “Baba Tomori”; Fan Noli “Album”; Lasgush Poradeci “Lirika”; Migjeni “Vargjet e lira”; F. G. Lorca “Poezi”; Mihail Eminesku "Poezi"; Rajner Maria Rilke “Lirika”; Esad Mekuli “Për ty”; Dritëro Agolli “Lirika”; Ismail Kadare “Lirika”; Martin Camaj “Poezi”; Ali Podrimja “Torzo”; Azem Shkreli “Lirika”; Xhevahir Spahiu “Poezi”; Apoliner “Poezi”; Bodler “Lulet e së keqes”.

Teksti tregimtar

“Mitologji greke”; “Përralla popullore shqiptare”; Marin Barleti “Historia e Skënderbeut”; Gjon Buzuku “Parathënia e “Mesharit”; Miguel Servantes “Don Kishoti”; Çarls Dikens “David Koperfild”; Viktor Hygo “Të mjerët”; Stendal “Novela”; Honore de Balzak “Evgjeni Grande”; Anton Çehov “Një shaka e vogël”; Lev Tolstoi “Novela”; Fan Noli “Histori e Skënderbeut”; Mitrush Kuteli “Net shqiptare”; Ernest Koliqi “Nusja e mrekullueshme”; Migjeni “Novelat e Qytetit të Veriut”/skica; Viktor Hygo "Të mjerët"; Ernest Heminguej “Dëborat e Kilimanxharos”; Marsel Prust “Në kërkim të kohës së humbur” (fragmenti “Madlene”); Dritëro Agolli “Njerëz të krisur”; Ismail Kadare “Ura me tri harqe”, “Kronikë në gur”, “Prilli i thyer”; Petro Marko “Nata e Ustikës”; Erih Maria Remark “Asgjë të re nga Fronti i Perëndimit”.

Teksti dramatik

Eskili “Orestia”, “Prometeu i mbërthyer”; Sofokliu “Antigona”; Aristofani “Bretkocat”; Rasini “Horaci”; Molier “Kopraci”, “Tartufi”; Shekspir “Romeo dhe Zhuljeta”, “Shumë zhurmë për asgjë”; F Shiler “Vilhelm Tel”; H. Ibsen “Shtëpia e kukullës”; A. Z. Çajupi “14 vjeç dhëndër”; Gjergj Fishta “Juda Makabe”; F. Noli “Izraelitë dhe filistinë”.

Teksti eseistik

Faik Konica, Fan Noli, Mithat Frashëri, Mitrush Kuteli, Branko Merxhani, Tahir Zavalani, Eqerem Çabej, Ismail Kadare, Folkner, Tomas Elliot, Roland Bart, Arshi Pipa, Aurel Plasari, Artan Fuga, Agim Vinca, Rexhep Qosja, Sabri Hamiti.

Lista nga do të përzgjidhen veprat e plota të detyruara

- “Epi i Gilgameshit”; Homeri “Iliada”; Populli “Këngë të epikës legjendare shqiptare”; Naim Frasheri “Lulet e verës”; Jeronim de Rada “Këngët e Milosaos”; Bajron “Çajld Harold”.
- Eskili “Prometeu”; Shekspir “Romeo dhe Zhuljeta”, “Nata e dymbëdhjetë”; Molier “Mizantropi”.
- Miguel Servantes “Don Kishoti”; Marin Barleti “Historia e Skënderbeut”; Viktor Hygo “Katedralja e Parisit”; Pashko Vasa “ Bardha e Temalit”.

Përkthyes të njohur (sipas renditjes alfabetike)

Agron Tufa, Aurel Plasari, Dritëro Agolli, Edmond Tupja, Fan Noli, Gjon Shllaku, Gjergj Zheji, Ismail Kadare, Lasgush Poradeci, Mira Meksi, Misto Treska, Mitrush Kuteli, Pashko Gjeçi, Pavli Qesku, Petro Zheji, Robert Shvarc, Sotir Caci, Sotir Papakristo, Tahir Zavalani, Vedat Kokona etj.

Dokumente

Dokumente (p.sh.: Deklarata e Pavarësisë së Kosovës etj.), ligjërime e fjalime historike e politike të rëndësishme, të figurave të shquara shqiptare dhe të huaja.

Për të realizuar objektivat lëndorë (p.sh.: për tekste informative, tekste jo të shkruara etj.) përdoruesit mund të shfrytëzojnë edhe vepra e punime të autorëve të tjerë, të cilat ua mundësojnë këtë.

Pesha specifike sipas llojit të tekstit (të lexuarit)

Teksti tregimtar	15%
Teksti poetik	20%
Teksti dramatik	10%
Teksti bindës/argumentues	15%
Teksti përshkrues	15%
Teksti shpjegues	15%
Teksti informativ	10%

Punët me shkrim, që duhet të realizojë nxënës/i, -ja i/e klasës së 13-të (të shkruarit)

Punët me shkrim duhet të vlerësohen për të gjithë hapat e procesit të të shkruarit (hapat janë të detajuar tek objektivat e linjave).

Parafrazim dhe përmbledhje

Përmbledhje analitike

Harta e tekstit

Ese përshkruese mbi një produkt mediatic*

Ripunim i esesë përshkruese
Ese shpjeguese*
Tekst informativ
Ese bindëse/argumentuese*
Ripunim i esesë bindëse/argumentuese*

Produktet, që duhet të vështrojë nxënës/i,-ja i/e klasës së 13-të (të vështruarit)

Reklamë
Fotografi
Pikturë
Skulpturë.

Paraqitjet me gojë, që duhet të realizojë nxënës/-i,-ja i/e klasës së 13-të (të folurit)

- Dy paraqitje individuale të ideve kryesore të një pune me shkrim.
- Paraqitje individuale për një çështje të caktuar gjuhësore ose koncept letrar (e përcaktuar nga mësues/i,-ja ose e përzgjedhur nga nxënës/i,-ja).
- Paraqitje individuale për një çështje të përcaktuar nga mësues/i,-ja, që lidhet me konceptet dhe temat e trajtuara në tekstet e lexuara.
- Dy paraqitje në grup për çështje të përcaktuara nga mësues/i,-ja, që lidhen me konceptet dhe me temat e trajtuara në tekstet e lexuara.

Orët mësimore

Programi i gjuhës shqipe dhe letërsisë për klasën e 13-të realizohet në **99 orë** (33 javë x 3 orë/javë = 99 orë) dhe është strukturuar në linja që vijnë njëra pas tjetrës, por nuk do të thotë se mësimdhënia/mësimnxënia do të zhvillohet në këtë renditje gjatë vitit shkollor. Është e rëndësishme të theksojmë se, brenda një ore mësimi, duhet të realizohen: të lexuarit, të shkruarit, të folurit, të dëgjuarit, të vështruarit, pra, ***nxënës/i,-ja do të ushtrohet për të pesë aftësitë brenda orës së mësimi***, pavarësisht se cila linjë do të ketë *pesë specifike* më të madhe.

Në programin e lëndës së gjuhës shqipe dhe të letërsisë, afërsisht 70% e orëve mësimore totale janë për shtjellimin e njohurive të reja lëndore dhe 30% e tyre janë për përpunimin e njohurive (gjatë vitit shkollor dhe në fund të tij).

Përpunimi i njohurive

Përpunimi i njohurive përmban:

- përsëritjen e njohurive bazë (konceptet themelore);
- testimin e njohurive bazë;
- integrimin e njohurive të reja me njohuritë paraardhëse;
- integrimin e njohurive të reja me njohuritë e lëndëve të tjera (Ndonëse këto integritime do të përshkojnë zhvillimin e çdo ore mësimore, gjatë përpunimit u duhet kushtuar kohë e posaçme);
- përsëritjen vjetore (pavarësisht nga ndarja në linja, lënda duhet parë si një e tërë);
- testimin vjetor (nuk është i detyruar).

Në orët mësimore, që i përkasin përpunimit të njohurive, mësues/i,-ja zhvillon edhe tema me nismën e tij/saj ose me kërkesën e vetë nxënësve. Këto tema mund ta marrin pikënisjen nga ngjarje aktuale ose thjesht nga kureshtja e nxënësve.

Gjatë përpunimit të njohurive, duhet t'i kushtohet kohë e posaçme:

- Kultivimit të aftësive të përgjithshme, si: komunikimi, përpunimi i informacionit, zgjidhjet problemore, të menduarit kritik e krijues;
- kultivimit të aftësive të posaçme lëndore, si: strategjitë e të lexuarit, procesi i të shkruarit, zhvillimi i të dëgjuarit aktiv, të vështruarit analitik, strategjitë e të folurit në diskutime në grup dhe në prezantime individuale me gojë.
- formimit të qëndrimeve, si: qëndrimi etiko-social dhe ai gjatë punës në grupe të vogla nxënësish.

Gjatë orëve të përpunimit të njohurive, nxënësve duhet t'u krijohet mundësia të punojnë detyra tematike, projekte kurrikulare, të zgjidhin situata problemore nga jeta tyre.

Pjesë e përpunimit të njohurive është edhe rishqyrtimi vjetor, i cili ka për qëllim të nxjerrë në pah dhe të përforcojë konceptet e metodat themelore të kësaj lënde.

6. VLERËSIMI

Vlerësimi i nxënës/it,-es përshkon gjithë procesin mësimor dhe shërben për përmirësimin e këtij procesi.

Vlerësimi i nxënës/it,-es nuk ka për qëllim të vetëm vendosjen e notës dhe as nuk përfundon me vendosjen e saj.

Vlerësimi mbështetet tërësisht në objektivat e programit lëndor dhe mësues/i,-ja nuk ka të drejtë të vlerësojë nxënës/it,-et për ata objektiva të arritjes që nuk përshkruhen në program.

Objektiv i vlerësimit nuk janë vetëm njohuritë dhe aftësitë, por edhe qëndrimet e nxënës/it,-es, si qëndrimet etiko-sociale, në përgjithësi, dhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti.

Mësues/i,-ja zhvillon vetë dhe ndihmon nxënës/it,-et të zhvillojnë një larmi mënyrash vlerësimi.

Kritere specifike për vlerësimin në lëndën e gjuhës shqipe dhe të letërsisë

- Mësues/i,-ja mund ta vlerësojë nxënës/in,-en për aftësitë e të folurit dhe të shkruarit për një larmi audiencash dhe qëllimesh nëpërmjet disa mënyrash, si:
 - Ditari mësimor i nxënës/it,-es. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të qartësojë mendimet e të përgatitet për diskutimin në klasë, të zbatojë me përpikëri elementet e procesit të shkrimit dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë përdorimin efektiv të gjuhës, si dhe qëndrimet e nxënësve.
 - Diskutimi mbi një film/dokumentar. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të kuptojë përmbajtjen e të zgjerojë mendimet dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë analitike e gojore të nxënës/it,-es si dhe mënyrën e aplikimit të njohurive në jetën e përditshme.

- Paraqitja me gojë. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të lexojë në mënyrë efektive dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë sesi ai/ajo sintetizon materialin e një teksti.
 - Shkrimi i esesë përshkruese. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të qartësojë mendimet e të përdorë me përpikëri elementet e procesit të shkrimit dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e tij/saj shkruese.
- Vlerësimin e aftësive për të lexuar, për të dëgjuar dhe për të vështruar materiale të formave të ndryshme mediatike, mësues/i,-ja mund ta bëjë duke përdorur mënyra, të tilla si:
 - Lexim dhe diskutim në grup i një fragmenti. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të zhvillojë strategjitë e të lexuarit e të reflektojë ndaj tekstit. Gjithashtu, bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë strategjitë e të lexuarit dhe aftësitë reflektuese.
 - Shikim dhe diskutim në grup i një filmi/dokumentari. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të kuptojë përmbajtjen e të zgjerojë mendimet dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë analitike dhe gojore të nxënës/it,-es, si dhe mënyrën e aplikimit të njohurive në jetën e përditshme.
- Vlerësimin e aftësive për të përzgjedhur përmes strategjive të ndryshme, për të përmbushur projekte individuale dhe në grup, mësues/i,-ja mund ta bëjë duke përdorur mënyra, të tilla si:
 - Krijimi i rubrikës së vlerësimit. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të mendojë në mënyrë analitike e të njohë mirë standardet për realizimin e projekteve. Gjithashtu, kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e tij/saj analitike, përzgjedhjen dhe vendimmarrjen mbi standardet e përmbushjes së një projekti.
 - Përcaktimi i temës së projektit. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të bëjë zgjedhje të kuptimshme dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë dhe arsyet e tij/saj përzgjedhëse.
- Vlerësimin e aftësive për të reflektuar mbi tekstin dhe për të mbajtur qëndrime, mësues/i,-ja mund ta bëjë duke përdorur mënyra, të tilla si:
 - Shkrimi i esesë argumentuese. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të përdorë argumentet e të bëjë kërtime për t'i mbrojtur ato. Gjithashtu, kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e tij/saj logjikuase, si dhe përdorimin e informacionit të marrë nga tekstet e lexuara.
 - Debati mbi një temë të caktuar. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të ndërtojë dhe të mbrojnë qëndrimet e tij/saj me gojë. Gjithashtu, kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë për të parashtruar mendimin dhe për ta mbrojtur atë.
 - Diskutimi në grup mbi qëllimin e autorit/autores. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të punojë me tekstin për të përcaktuar qëllimin e autorit/autores dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë mendimin analitik si edhe të dëgjuarit aktiv.

- Shkrimi i një letre zyrtare. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të mbajë qëndrim mbi një çështje të mprehtë sociale, të vlerësojë informacione të marra nga burime të ndryshme dhe t'i sintetizojë ato në një letër drejtuar një institucioni. Gjithashtu, bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e nxënës/it,-es për të gjykuar vlefshmërinë, objektivitetin, cilësinë dhe besueshmërinë e informacionit që ai/ajo lexon, dëgjon dhe vështron.

Vlerësimi mund të bëhet individual ose në grup, në klasë ose jashtë saj. Nxënës/i,-ja vlerësohet me notë, ndërsa demonstroi arritjet e tij/saj me gojë, me shkrim ose nëpërmjet veprimtarish a produktesh të tjera, si: shkruan, lexon, vlerëson, zbaton, analizon etj.

Në punime të nxënësve me grupe të vogla, mësues/i,-ja parashtron peshën e vlerësimit me notë të grupit në tërësi dhe të secilit nxënës në veçanti.

Mësues/i,-ja duhet ta vlerësojë nxënës/in,-en jo vetëm për produktin përfundimtar, por për të gjitha hapat e procesit të të shkruarit.

Mësues/i,-ja nuk është i detyruar të vlerësojë me notë në regjistër nxënësit në çdo orë mësimore. Si rregull, nxënësit dhe mësuesit duhet të bashkëbisedojnë si partnerë rreth përvetësimit të njohurive të fituara në orët e kaluara dhe kryerjes së detyrave jashtë klase.

Herë pas here, mësues/i,-ja duhet të vlerësojë me notë duke ua bërë të qartë nxënësve, që në fillim, qëllimin e vlerësimit dhe kriteret e tij.

Vlerësimi me shkrim shërben për aftësimin e komunikimit me shkrim dhe mund të realizohet jo vetëm me laps e letër, por edhe në rrugë elektronike.

Mësues/i,-ja vlerëson nxënës/in,-en me notë për parashtrimet me shkrim në provimet periodike me shkrim dhe në prezantimet me shkrim të punimeve të tij/saj, të zhvilluara vetë ose në grup.

Mësues/i,-ja planifikon provime periodike me shkrim për blloqe të gjera orësh mësimore, të cilët i bashkojnë objektiva të ndërlidhur të të nxënësit. Në përshtatje me qëllimin e vlerësimit me shkrim, ai/ajo përdor lloje të ndryshme testesh, që nga minitestet disaminutëshe për një objektivi të veçantë të të nxënësit, tek ato njëorëshe; teste me alternativa ose zhvillim, ese të llojeve të ndryshme, projekte kurrikulare etj.

Një formë e parashtrimit me shkrim nga nxënësit është dhe provimi përfundimtar.

Portofoli i nxënës/it,-es, si një mundësi vlerësimi e vetëvlerësimi, është një koleksion i punimeve të tij/saj, përgjatë vitit shkollor, për një lëndë të caktuar. Ai mund të përmbajë provime me shkrim, ese tematike, projekte kurrikulare, ese të llojeve të ndryshme etj. Ai i përngjet një albumi me anën e të cilit mësues/i,-ja, nxënës/i,-ja vetë dhe prindërit e tij/saj gjejnë informacion të shpejtë dhe të përmbledhur rreth progresit të nxënës/it,-es. Përzgjedhjet për portofolin bëhen nga nxënësit; mësues/i,-ja rekomandon.

Çrregullime të diagnostikuara, si: disleksia, vështirësi të veçanta gjuhësore, p.sh., të fëmijëve të ardhur rishtas nga emigracioni, merren parasysh nga mësues/i,-ja, i/e cili/cila duhet të mundësojë vlerësimin e këtyre nxënësve me mënyra të posaçme, duke përjashtuar atë me shkrim apo me gojë.